

آموزش کتابداری در بنگلادش گذشته و حال

سرور حسین

ترجمه رکن الدین احمدی لاری

درباروردا تشکیل شده، عملاً تا سال ۱۹۷۱ وجود نداشت. دوره برگزار شده در دانشگاه پنجاب، در نوع خود، به عنوان نخستین دوره دانشگاهی در آسیای جنوب شرقی محسوب می شود.

مقاله حاضر بر پیدایش، گسترش، دامنه، هدف، تحلیل انتقادی و آینده آموزش کتابداری در بنگلادش تأکید دارد.

* جغرافیا و وضعیت فرهنگی

بنگلادش (پاکستان شرقی سابق) در نقشه سیاسی جهان در سال ۱۹۷۱ پدیدار شد. مساحت آن ۱۴۳۹۹۸ کیلومتر مربع است. جمعیت آدر حدود ۸۸۶۷۸۰۰۰ نفر است که ۸۵ درصد آن مسلمان می باشند. از نظر نژادی ۹۸ درصد آنها بنگالی و بقیه بیهاری و عشیره ای می باشند. زبان آنها بنگالی، اردو و انگلیسی است. ۲۵ درصد باسوادند. بنگلادش دارای حکومت دیمکراسی پارلمانی است. نظام آموزشی کشور صد سال قدمت دارد. بنگلادش دارای ۴۳۶۳۴ دبستان، ۹۲۲۳ دبیرستان، ۹ دانشکده پزشکی، ۳ دانشکده مهندسی، ۵۶ مدرسه تربیت معلم، ۱۲ دانشکده تربیت معلم، ۱۲ دانشکده وابسته به دانشگاهها، ۱۲۲۲ کالج و ۶ دانشگاه است. در این کشور ۲۱۱ روزنامه و نشریه ادواری منتشر می شود.

* دوره های کوتاه مدت

اولین دوره کوتاه مدت سه ماهه در سال ۱۹۵۲ توسط کتابداران دانشگاه داکا تشکیل شد. علی رغم عدم ادامه آن، این دوره به عنوان اولین برنامه رسمی آموزش کتابداری در پاکستان شرقی (بنگلادش) به حساب می آید.

از سال ۱۹۵۵ تا ۱۹۵۸ موسسه امریکائی فولبرایت، وابسته به دانشگاه داکا، در هرترم، تحت نظارت آن دانشگاه تدریس یک دوره آموزش کتابداری را بر عهده گرفت. هر یک از این دوره ها به یک موضوع اختصاص داشت. به موجب این طرح چهار معلم امریکائی دوره های «اصول کتابداری»، «فهرست نویسی و رده بندی»، «روشهای مرجع»، و «روابط عمومی و کتابداری آموزشی» را تدریس می کردند.

دوره کوتاه مدت شش ماهه ای که به وسیله انجمنی که بعدها به عنوان انجمن کتابداران پاکستان شرقی (در حال حاضر انجمن کتابداران بنگلادش) شناخته شد، اولین دوره آموزش

* سرآغاز

امکانات آموزش کتابداری، به استثنای دوره ای که در سال ۱۹۱۵ در دانشگاه پنجاب واقع در لاهور و در سال ۱۹۱۱

* بخش علوم کتابداری دانشگاه داکا

اولین بخش علوم کتابداری به مفهوم اساسی در سال ۱۹۶۴ در دانشگاه داکا تشکیل شد. اهداف آن عبارت بودند از: ۱. شناساندن اصول کتابداری، شامل تاریخ، خدمات و وظایف کتابخانه ها و اطلاعات عمومی، بینش و کسب مهارت لازم جهت انجام خدمات عالی در هر نوع کار کتابخانه ای؛ ۲. ایجاد تفکر خلاق، توسعه دیدگاه انتقادی و علمی دانشجویان درباره حرفه کتابداری و نقش کتابداران در جامعه و به وجود آوردن حساسیت در آنها نسبت به مسائلی که احتیاج به تحقیق نظام یافته دارند؛ ۳. ارتقاء آگاهی دانشجویان از ارتباط و وابستگی دانش بشری و رابطه آن با مطالعه علوم کتابداری (این عمل شامل شناسایی رفتار افراد و گروهها و نقش کتابخانه ها در جامعه می باشد)؛ ۴. تاکید بر اصول نظری و عملی لازم جهت برآوردن نیازهای فعلی و آتی کتابخانه ها و مراکز اطلاعاتی؛ ۵. فراهم آوردن امکاناتی برای دانشجویان و اساتید در نمایاندن نقش تحقیق در توسعه دانش و حل مسائل و به وجود آوردن امکانات تحقیق فردی به طور همزمان؛ ۶. ترغیب اساتید در شناخت و توسعه برتریها در آموزش؛ ۷. همکاری کتابداران و سایر گروههای وابسته در تشویق و تحکیم خدمات کتابخانه ای؛ ۸. ارتقاء آگاهی دانشجویان نسبت به نیازمندی حرفه کتابداری به رشد دائمی؛ ۹. توسعه دیدگاه انتقادی دانشجویان بویژه در زمینه اهداف و نقش کتابخانه ها و آینده آنها؛ ۱۰. بهبود وضعیت موجود در زمینه انتقال دانش مدون از طریق تحقیق نظری، تاریخی و تجربی.

* دروس اصلی

برنامه بخش، مویده این نظریه است که مهارتهای کتابداری زمانی می تواند موثر واقع شود که بر پایه اصولی دقیق، و نه قوانین و آیین نامه های قراردادی استوار باشد. بنابراین، بخش، برنامه دروس اصلی خود را جهت بررسی جنبه هایی از اطلاعات، سازماندهی و مسائل مورد نیاز انواع مختلف کتابخانه ها بنا نهاده است.

کامل کتابداری در کشور محسوب می گردد. این دوره با شرکت کتابداران شاغل داکا و آنهایی که در خارج از آن مشغول بودند، تشکیل گردید. از آن زمان به بعد، انجمن به طور دائم این دوره را برگزار کرده است. در حال حاضر بیست و ششمین دوره آن به اجرا در آمده است.

در سال ۱۹۶۵ این دوره از شش ماه به چهار ماه تقلیل داده شد، اما به جای یک بار، دو مرتبه در سال تشکیل می گردید. برنامه های درسی نیز مورد تجدید نظر قرار گرفت. آموزش و برگزاری امتحانات به زبان انگلیسی به اجرا در آمد. برای راحتی کارکنان کتابخانه ها که روزها مشغول انجام وظیفه بودند، کلاسها بعد از ظهرها بین ساعت ۵ تا ۷ تشکیل می شد.

این دوره ها، کارکنان کتابخانه ها را برای کتابخانه های بخشی، آموزشگاهی، دانشکده ای و عمومی کوچک تربیت می کرد. تعدادی از فارغ التحصیلان این دوره ها، اکنون مسوولیتهایی را در انواع مختلف کتابخانه های بنگلادش و خارج از کشور به عهده گرفته و تاکنون ۳۹۳ فارغ التحصیل داشته است.

دوره های کتابداری در موسسات و سازمانهای مختلف نیز برگزار می شود. سازمان توسعه آموزش و پژوهش بنگلادش در داکا دوره های کوتاه مدت کتابداری برای کتابداران دبیرستانی و معلم تشکیل داده است. علاوه بر آن دوره های کوتاه مدتی که به وسیله انجمن کتابداران بنگلادش، موسسه مطبوعات، کتابخانه و مرکز ملی اسناد پزشکی، انجمن نمایه سازان و کتابشناسان، انجمن کتابداران راج شاهی و انجمن کتابداران کولنا تشکیل می شود، آموزش عمده ای را برای کارکنان غیر حرفه ای کتابخانه ها فراهم آورده است.

لازم به ذکر است که برنامه دروس اصلی از مدل دوره فوق لیسانس دانشگاه لندن اخذ شده است. «آموزش و شناخت خطوط باستانی و آرشو» نشانگر وابستگی دوره های داکا و لندن می باشد. تاکنون نوزده دوره با موفقیت برگزار و ۴۲۸ نفر به اخذ مدرک نائل شده اند.

* برنامه فوق لیسانس

اندکی بعد از اینکه انجمن کتابداران پاکستان شرقی، دوره کوتاه مدت را در سال ۱۹۵۸ به وجود آورد، نیاز به دوره های پیشرفته برای ارتقاء استاندارد کتابخانه ها و کتابداران پاکستان شرقی احساس شد. بنابراین برنامه فوق لیسانس علوم کتابداری در سال تحصیلی ۱۹۶۰-۱۹۵۹ در دانشگاه داکا پدید آمد. این دوره یک ساله معادل اولین یا نخستین بخش دوره فوق لیسانس به حساب می آید. تنها تفاوت در این است که بر خلاف رشته های دیگر، مدرک، پس از گذراندن موفقیت آمیز دوره کامل برنامه های فوق لیسانس کتابداری داده می شود. این مدرک بر اساس دو اصل زیر اهدا می شود:

الف) اینکه دوره، دانشجویان را با دانش کافی برای احراز سمتهای حرفه ای در کتابخانه ها تجهیز نماید،
ب) اینکه بر خلاف علوم انسانی و اجتماعی، دوره کتابداری، دانشجویان را به طور برجسته ای با مهارت های تکنیکی و حرفه ای آشنا سازد.

دانشگاه داکا، تعداد قابل ملاحظه ای کتابدار حرفه ای تربیت کرده است. علی رغم آن، کمبود چشمگیر کتابداران حرفه ای تحصیل کرده بویژه در سطح مدیریت کتابخانه های بزرگ دانشگاهی و فنی، احساس می شود. در پاسخ به تقاضای روزنامه ها و کتابداران شاغل در کتابخانه ها، دانشگاه داکا دوره دو ساله فوق لیسانس کتابداری را از سال تحصیلی ۱۹۶۳-۱۹۶۲ آغاز کرد. این دوره، ترکیبی از برنامه های بهترین مدارس کتابداری امریکا و انگلستان بوده و علی رغم اینکه قبلاً تمامی دروس به زبان انگلیسی تدریس می شد، از سال ۱۹۷۲ به بعد به دو زبان بنگالی و انگلیسی تدریس می شود. در تنظیم برنامه ها، تاکید ویژه بر

«دکوماناسیون و بازیابی اطلاعات» گذارده شده است. در حال حاضر پانزدهمین دوره آن برگزار می شود و تعداد فارغ التحصیلان آن به ۲۴۹ نفر رسیده است. برای ایجاد امکانات جهت تحقیق کتابخانه ای، دانشگاه داکا دوره تحصیلی M. Phil را که عبارت از اخذ دیپلم تحقیق در کتابداری است، در سال ۱۹۷۶ آغاز نمود.

* نتیجه

در سالهای اخیر تغییرات قابل توجهی در کتابداری سنتی بنگلادش مشاهده شده است. دوره های دیپلم و فوق لیسانس در طول بیست سال گذشته، تعداد قابل ملاحظه ای کتابدار حرفه ای را، که به طور فزاینده ای در توسعه جامعه شرکت دارند به حرفه کتابداری عرضه کرده است. سرانجام برای افزایش تاثیر کتابداران تحصیل کرده در توسعه جامعه کنونی بنگلادش پیشنهاد های زیر ارائه می شود:

۱. بخش علوم کتابداری در هر یک از دانشگاه های کشور تاسیس گردد.
۲. تعداد مدرسین کتابداری افزایش یابد.
۳. مقالات کتابداری به زبان بنگالی نوشته شود.
۴. برنامه ها و دوره های علوم کتابداری به اجرا در آمده و یا بنابر احتیاجات حال و آینده بنگلادش مورد تجدید نظر قرار گیرد.
۵. تحقیقات پیشرفته کتابخانه ای، عملاً بر جنبه های مختلف کتابداری بنگلادش متمرکز گردد.

